

І. С. Прокоп,
канд. пед. наук, доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУЛЮВАННЯ ВИХОВНИХ ЦІЛЕЙ УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті обґрунтовано актуальність проблем конкретизації і технології визначення виховних цілей уроку в умовах гуманістичної освіти, особистісно зорієнтованого навчання, проаналізовано традиційні та альтернативні концепції виховних цілей уроку в початковій школі.

В статтє обосновано актуальность проблем конкретизации и технологии постановки воспитательных целей урока в условиях гуманистического образования, личностно ориентированного обучения, проанализированы традиционные и альтернативные концепции воспитательных целей урока в начальной школе.

In the article actuality of problems of specification and technology of raising of educate aims of lesson is grounded in the conditions of humanism education, personality oriented teaching, traditional and alternative conceptions of educate aims of lesson are analysed at initial school.

Постановка проблеми. Гуманістична парадигма сучасної української освіти на перший план висуває духовні й психологічні завдання, які мають сприяти формуванню творчої особистості в навчальному процесі. Ґрунтовно змінюється зміст функцій дидактичного процесу та вимоги до уроку як основної форми його організації.

Аналіз посібників і підручників з педагогіки періоду незалежної України свідчить, що переважна більшість їх авторів як першочергові стосовно інших розглядають саме виховні вимоги до уроку. Серед таких, наприклад, виділяють: формування і розвиток в учнів національної свідомості, самосвідомості та ментальності, провідних рис громадянина своєї держави; формування в учнів високої духовності, підвалину якої мають становити загальнолюдські, національні та професійні цінності, широка моральна, правова, екологічна, політична, художньо-естетична й фізична культура; формування і розвиток в учнів активної життєвої настанови, допомога в самоактуалізації та самореалізації у навчальному процесі та майбутній професійній діяльності; еміле поєднання дидактичних, розвивальних і виховних завдань кожного уроку та їх творче спрямування на формування і розвиток всебічно й гармонійно розвиненої особистості тощо. У зв'язку з цим особливою актуальності набуває й проблема виховних цілей уроку.

Аналіз досліджень. Цій проблемі присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених другої половини ХХ століття, а також сучасних науковців, в яких розкриваються такі її аспекти: розробка і визна-

чення змісту виховних цілей навчання (Г. Батуріна, Ю. Кулюткін, І. Лернер, Г. Сухобська); систематизація цілей (Т. Ільїна, Н. Талізїна); технологія їх конкретизації (В. Бондар, І. Малафіїк, І. Підласий, О. Савченко, В. Селіванов і ін.).

Відповідно до сформованих у 80-х рр. ХХ століття наукових уявлень про урок (В. Онишук, М. Махмутов, Ю. Зотов, ін.) дана проблема розглядається у контексті комплексного планування цілей, згідно з яким формулюється триєдина мета уроку, що поєднує три взаємопов'язаних взаємодіючих аспекти: пізнавальний, розвиваючий, виховуючий. Їх аналіз залишається предметом наукових досліджень та активного обговорення їх в педагогічних колах.

У практиці багатьох вчителів застосовувався розроблений ще у 80-х роках Ю. Бабанським алгоритм дій педагога з планування завдань уроку та методичні рекомендації з конкретизації завдань виховання [1, с.56]. Однак зміна ідеалів і цінностей, що відбулася на початку 90-х рр., зумовила потребу конкретизації завдань виховання у навчальному процесі початкової школи відповідно до нових орієнтирів і пріоритетів.

Це питання перебуває у полі зору сучасних науковців і практиків. Зауважимо, що окрему увагу привертає саме виховний аспект триєдиної мети уроку.

Мета дослідження. Зважаючи на актуальність окресленого аспекту мети навчання, у даній статті спробуємо на основі аналізу наукової літератури розкрити сучасні підходи до формулювання виховних цілей уроку в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Визнанням у сучасній педагогіці стало те, що декомпозиція триєдиної мети уроку у вигляді чітких завдань дає можливість конкретизувати загальні цілі на нижчих елементарних рівнях.

У зв'язку з цим окремим напрямком наукових досліджень стає проблема конкретизації і технології постановки цілей (завдань) уроку, зокрема й виховних. Актуальність означеної проблеми, як справедливо зазначила академік О. Савченко, зумовлена труднощами у визначенні виховних і розвивальних цілей – на відміну від навчальної мети уроків, яка в методичній літературі визначена чітко, виховні й розвивальні цілі з'ясувати значно складніше [6, с.15].

У зв'язку з цим закономірним видається запитання щодо того, як правильно сформулювати виховні цілі уроку, яким алгоритмом (механізмом) їх постановки користуватися вчителям-практикам. В сучасній дидактиці мають місце різні концепції конкретизації і технології постановки виховних цілей уроку, які розвиваються як в контексті традиційного з часів радянського періоду комплексного планування цілей уроку, так і поза ним.

Щодо першого, заслуговують на увагу теоретичні узагальнення і прикладні рекомендації О. Савченко. Зокрема, вона вказує на те, що у

визначенні виховної мети конкретного уроку вчитель, з одного боку, повинен керуватися загальними вимогами до виховання і розвитку школярів відповідно до змін, які відбуваються у суспільстві, а з іншого – враховувати можливість змісту матеріалу й навчальної мети конкретного уроку, орієнтуватися на наступність і перспективність у вихованні особистостей [6, с.16]. На прикладі початкової школи педагог конкретизує вимоги до формулювання виховних цілей уроків. На її думку, у першому класі виховні цілі в урочній діяльності слід насамперед спрямовувати на формування гуманних почуттів дітей, позитивного ставлення до навколишньої дійсності. Зокрема, доцільними тут можуть бути такі формулювання: викликати в дітей почуття доброти, пробуджувати співчуття до когось, бажання допомогти іншому; виховувати товариські взаємини; заохочувати співробітництво дітей; розвивати здатність уявляти стан іншої людини, виховувати турботливість і увагу до своїх рідних тощо [6, с.17].

Водночас у питанні формулювання виховних цілей уроку науковці звертають увагу на таку особливість процесу цілеспрямованого виховання школярів, як його перманентність і часову тривалість. Цілі виховання передбачають формування у школярів властивостей особистості й рис характеру, а цього, підкреслює О.Гребенюк, відповідно до психологічних досліджень, досягти впродовж одного уроку неможливо. Виховання особистісних якостей потребує тривалого часу. Тому, автор вважає що, правильніше буде ставити цілі виховання не окремих уроків, а окремих частин навчально-виховної роботи (півріччя, року) [2]. Аналогічна позиція спостерігається і в О. Савченко, яка не радить записувати до окремого уроку мету «виховати» чи «сформувати», оскільки зміни в якостях особистості дитини відбуваються дуже поступово. Педагогічно доцільнішими вона вважає такі формулювання: «пробуджувати почуття...», «зміцнювати бажання...», «викликати бажання наслідувати...», «виховувати вдячність...», «закріплювати прагнення...», «заохочувати до праці...», «формувати позитивне ставлення до навчання» і т.ін. [6, с.17]. Крім того, вона вважає, що можна сформулювати виховну мету до всієї теми, а в разі потреби доповнювати її на окремих уроках. Такі можливості дають, зокрема, уроки трудового навчання, музики, читання, природознавства [6, с.18]. О. Савченко наголошує, що питання про доцільність формулювання виховної мети кожного конкретного уроку має розв'язувати вчитель, вдумливо й усебічно зважаючи на можливості матеріалу з урахуванням і характеру засвоєваних понять, і специфіки оточення, в якому живе дитина.

У зв'язку з цим зазначимо, що в сучасній педагогічній теорії і практиці в контексті вивчення питання розробки, постановки, формулювання і реалізації цілей навчання серйозна увага звернена на питання про оволодіння вчителем функціональної ролі вихователя. Більшість науковців вважають закономірною ситуацію, коли, не вміючи цілеспрямовано впливати на розум, волю та почуття дітей, чимало вчителів заперечує виховну

роботу взагалі. Це, зокрема, підтверджують і результати проведеного нами дослідження – непоодинокі на сьогодні факти нехтування вчителями постановкою триєдиної мети уроку, коли зазначається тільки освітня, іноді – розвиваюча мета, і не фіксується зміст виховних завдань того чи іншого уроку, або подаються узагальнено чи формально.

Розв'язання проблеми реалізації виховних цілей, на думку російської дослідниці Г. Дружиніної, можливе за умови вироблення чіткої технології постановки виховних завдань уроку в контексті його триєдиної мети. Труднощі у визначенні виховних завдань уроку, їх формальне звучання Г. Дружиніна пояснює тим, що на практиці вчителі здебільшого формулюють завдання, які орієнтовані на процес, а не на результат. Такі завдання, зазвичай, починаються з віддієслівного іменника («формування», «удосконалення», «виховання», «створення» і т.ін.), мають декларативний характер і є, за оцінкою Г. Дружиніної, не стільки завданнями, стільки наміром, бажанням, устремлінням чи напрямом діяльності. Таке формулювання не є конкретним, внаслідок чого часто є незрозумілим, через що і як вони будуть реалізовані впродовж уроку (уроків). Доцільними педагог вважає операційно задані завдання орієнтовані на результат, що мають починатися з дієслова: «визначити», «забезпечити», «сформувати», «створити», «виявити», «залучити», «сприяти» та ін. [3].

Наведені вище міркування розкриваються у контексті традиційного комплексного планування цілей уроку. Однак, як виявилось у ході дослідження, цей підхід сьогодні піддається деякій критиці. Зокрема С. Манукян, проголошуючи неспроможність комплексного планування цілей уроку, висловив впевненість, що необхідно відмовитися від ідеї трьох рівнозначних і самостійних цілей уроку, так як вона, на думку автора, не тільки не відповідає реальній дійсності, але й завдає певної шкоди навчальному процесу. Оперуючи філософсько-методологічними засадами педагогіки, автор доводить помилковість рівнозначності освітньої і виховної мети уроку. Натомість стверджує, що освітні завдання визначаються, ставляться і розв'язуються для досягнення виховних цілей, оскільки навчання служить вихованню, а навчальний процес у початковій школі переслідує цілі виховання (розумового, морального та ін.). Якщо зміст освіти школи є частиною змісту виховання, то організація засвоєння цього змісту школярами ставить перед собою виховну мету. Це означає, міркує вчений, що всі уроки служать досягненню виховних цілей через особливу організацію засвоєння змістових і процесуальних елементів освіти [5].

Отже, за теорією С. Манукяна, замість виділення трьох окремих цілей уроку потрібно визначити і поставити виховні цілі, враховуючи можливість навчального матеріалу для розвитку певних якостей особистості і необхідність такої мети для певного класу в певний час. Після визначення такої мети необхідно визначити ті освітні завдання, розв'язання яких забезпечує засвоєння матеріалу таким чином, щоби стало

можливим досягнення цілей розвиваючого виховання, які С. Манукян класифікує як стратегічні цілі навчального процесу. Тому, планування цілей уроку повинно передбачати лише виховні цілі розвиваючого характеру, досягнення яких забезпечується визначенням, постановкою і розв'язанням освітніх завдань.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Виходячи з вищевикладеного, особливу увагу звертаємо на необхідність, правильність та доцільність визначення виховних цілей уроку. Але водночас актуальними залишаються питання їх змістового наповнення, правильності мовного оформлення, а також співвідношення мети уроку з особистісними цілями вчителя, який, як і учень, виступає суб'єктом навчального процесу і є для учня певною соціальною цінністю, наділеною рисами і якостями, що стають вірогідним предметом наслідування. Новизною вирізняються пошуки науковців і практикуючих вчителів технології визначення виховних цілей (завдань) уроку, вироблення чітких алгоритмів.

Список використаних джерел

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: (Методические основы). – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Гребенюк О. С. Общая педагогика: Курс лекций. – Калининград: Калининградский университет, 1996. – 89 с.
3. Дружинина Г. В. Технология постановки операционально заданных задач воспитания в практической деятельности учителя // festival.1september. ru/2006_2007/index. php?subject=21 – 266k.
4. Кириченко О. Підготовка вчителя в умовах модернізації загальноосвітньої школи //Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Вип.8. – Ужгород, 2005. – С. 59 – 61.
5. Манукян С. П. Актуальные проблемы современной педагогики // Образование: исследовано в мире. <http://www/oim.ru>.
6. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. – К.: «Магістр – S», 1997. – 256 с.

***Кравцова І. А.,
канд. пед. наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет***

РОЛЬ СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Методика організації роботи учнів над художніми текстами в початкових класах багатозаспектна. Вона передбачає реалізацію всіх завдань предмета читання з урахуванням мети вивчення конкретного твору, особливості його жанру, рівня підготовки учнів класу, повноти методичного апарату підручника, кількості годин, відведених на роботу з цим текстом. Одним із важливих факторів сприйняття творів мистецтва слова є емоції, читацькі переживання. Вчителю початкової школи слід обрати такі шляхи роботи над художнім твором, які б уможливили яскраві емоційні відгуки читачів на поетичне слово, створити емоційно-естетичну атмосферу.